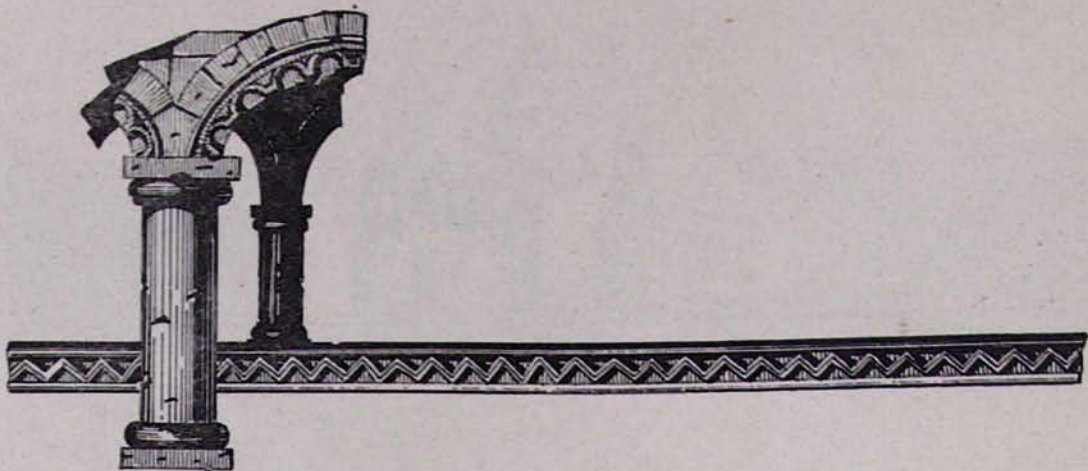

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Անցյալ տարի ա. Հոփսիմե վանքի հյուսիս-արևելյան պարսպի մոտ կատարվող քարեկարգման աշխատանքների առթիվ հայտնաբերվել էր վաղ քրիստոնեական շրջանի բազիլիկ տիպի փոքր մի եկեղեցի-մատուռ, որը Դ—Ե դարերի կառուցվածք պետք է լինի: Այս տարի նույն մատուռն մեջ կատարվող պեղումները մի ամիս առաջ հայտնաբերեցին նաև մի շարք գերեզմաններ՝ մարմինների աճյուններով:

Առ այսօր պեղված է միայն դամբարանի մի մասը: Հետագայում պեղումները շարունակվելու են, որպեսզի ամբողջապես քացվի հնադարյան հուշարձանը:

Պեղումների հնագիտական եզրակացությունները արդեն իսկ ցույց են տալիս, որ ա. Հոփսիմե տաճարի շուրջը եղել է Գ—Դ դարերի դամբարանադաշտ, որտեղ թաղվել են ա. Հոփսիմեն և իր 32 ուղեկիցները: Ուստի քացված աճյունների թվում պետք է լինեն սուրբ Հոփսիմյանց կույսերի խմբից նահատակվածների աճյունները, որոնք, ըստ մեր պատմիչների և մանավանդ Դ դարի պատմիչ Ագաթանգեղոսի «Հայոց պատմություն» աշխատության վկայության, ամփոփված էին իրար կողքի՝ մի դամբարանի մեջ:

Ինչպես հայտնի է պատմությունից, սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը, Արտաշատի Խորվիրապից դուրս գալուց հետո, հավաքեց Աստուծո վկաների մարմինները, ամփոփեց դրանք նահատակության վայրում և դրանց վրա կառուցեց հանգստարաններ և մատուռներ, գեղեցկադիր և հարմար հիմքերի վրա, մեկը՝ քաղաքի հյուսիս-արևելյան կողմում, որտեղ նահատակվել էր ա. Հոփսիմեն իր ընկերներով, մյուսը՝ քաղաքի հարավային կողմում, որտեղ նահատակվեց ա. Գայանեն իր ընկերներով:

Կույսերի նահատակությունը և վկայարանների շինությունը, ըստ Օր-

մանյան սրբազանի հաշվումների, կատարվել է 301 թվականի նոյեմբեր ամսին:

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը մասնավոր հոգածությամբ և Հռիփսիմեի աճյունն ամփոփեց մի դագաղի մեջ, այն կնքեց հայրապետական իր կնիքով և առանձին թաղեց մյուսների կողքին դամբարանում:

Ե դարի սկզբներին և Հռիփսիմեի Լուսավորչաշեն դամբարան-վկայարանը ուզեց նորոգել և Սահակ Պարթև հայրապետը: Նա բանալ տվեց և Կույսի դամբարանը, դուրս հանեց Հռիփսիմեի աճյունն ամփոփող դագաղը, բայց չհամարձակվեց բանալ այն և իր կնիքն ավելացնելով՝ դագաղը նորից զետեղեց դամբարան-վկայարանում:

615 թվականին Կոմիտաս եպիսկոպոսը (ապա կաթողիկոս), որ լուսարապետն էր և Հռիփսիմե վանքի, ցանկացավ նույնպես վերանորոգություններ կատարել Սահակաշեն դամբարանի վրա, որը, ըստ ականատես պատմիչ Սեբեոս եպիսկոպոսի վկայության, «զի կարի ցած և մթին էր շինուածն»:

Վերանորոգության ժամանակ և Հռիփսիմեի դագաղը դուրս հանվեց: Կոմիտաս կաթողիկոսը ևս չբացեց և Հռիփսիմեի աճյուններն ամփոփող դագաղը, ինքը ևս ավելացրեց իր կնիքը և այդ աճյունների վրա կառուցեց նոր ու փառավոր մի տաճար, որ տարիների ընթացքում իր սրտի հին բաղձանքն էր եղել: «Ժինեաց եկեղեցին և զերանելին եթող ի բացեայ վասն գիշութեան որմոյն մինչև ի ցամաքել կրոյն», այսինքն, դագաղը դրսում պահեց, մինչև եկեղեցու պատերի չորանալը, ապա ամփոփեց ներսում:

Նոր տաճարի կառուցումն ավարտվեց 618 թվականին, և Կոմիտաս հայրապետը մեծ հանդիսությամբ կատարեց տաճարի նավակատիքը և օծումը:

Կոմիտասաշեն այս տաճարը, ըստ Սեբեոսի վկայության, եղավ «հրաշատես, վաշելուչ, նազելի ու պայծառ» մի կառուցվածք, հայ ճարտարապետության գոհար հարսը, որ կանգուն է մինչև այսօր իբրև հայ հավատավոր հոգու աղոթք՝ դեպի երկինք իր խոյանքի մեջ արձանացած:

Մեր օրերին էլ Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսի նախաձեռնությամբ ամբողջապես վերանորոգվեց և բարեզարդվեց և Հռիփսիմեի տաճարը ու նրա շրջափակը, ստանալով իր հին, հարազատ տեսքը:

Կոմիտաս հայրապետը և Հռիփսիմե տաճարի կառուցման աղթիվ գրեց նաև նահատակ կույսերի հիշատակին նվիրված «Անձինք նուիրեալք սիրոյն Քրիստոսի» հուզաթաթալ շարականը:

Նահատակվածների մարմինները թաղված են արևելքից դեպի արևմուտք պատկած դիրքով, ձեռքերը ծալած իրենց կրծքերի վրա, ինչ որ մի ապացույց ևս է, որ թաղվածները քրիստոնյաներ են եղել:

Բացված դամբարանները տարբերվում են նաև հեթանոսական գերեզմաններից, որովհետև թաղված մարմինների կողքին չկա որևէ զարդ կամ այլ առարկա, ինչ որ սովորություն էր հեթանոսների մոտ, թաղմանական արարողությունների ժամանակ:

Ս. Հռիփսիմե վանքում պեղումների աշխատանքները ղեկավարում է հնագետ Ռաֆֆի Թորոսյանը, որպես Էջմիածին քաղաքի հնությունների պահպանության ղեկավար, վերին հսկողության ներքո հնագետ պրոֆ. Բաբկեն Առաքելյանի:

Այս սրբազան մասունքների նորագույն հայտնաբերումը հանդիսանում է հայրենի սրբազան հողի վրա ոչ միայն և Հռիփսիմե կույսերի նահատակության պայծառ ապացույցը, այլ նաև «նյութական վկայությունը հայոց

քրիստոնեական հավատքի վավերականության», ինչպես արդար կերպով հաստատում է նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետը, հայ եկեղեցու նվիրապետական Աթոռներին և մեր բոլոր թեմերին հաղորդած Իր ապրիլ 12 թվակիր պաշտոնական ծանուցման մեջ, մի վկայություն, որը կոչված է միաժամանակ առավել ամրապնդելու մեր ժողովրդի քրիստոնեական դարավոր հավատքը և ստուգությունը հայ եկեղեցու առաքելական ծագման:

Ս. Հռիփսիմե վանքում կատարված պեղումները և սուրբ անյունների հայտնաբերումը հոգևոր ցնծության ու բարեպաշտության վերանորոգման աղբյուր պիտի հանդիսանան համայն մեր ժողովրդի համար, որ ի հայրենիս և ի սփյուռս աշխարհի:

ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Ս. Էջմիածին,
30 ապրիլի 1979 թ.

